

Cercetările de teren, cu caracter socioetnografic, întreprinse în satele cu populație de origine turcă din Dobrogea, reconstituie, astăzi, trăsături ale unei tradiții specifice în modul ei de viață: ocupații, arhitectură, interior, port, și care o singularizau în mijlocul unor neamuri deosebite. Tradiția, prin aportul spiritual al grupurilor de populație venite, în aceste locuri, în etape succesive, din Orient, ajunge până în zilele noastre, putându-se urmări coordonatele pe care a evoluat o artă de o remarcabilă originalitate.

Așezarea populației de origine turcă pe coasta Mării Negre, în centrul și sudul provinciei Dobrogea, în condiții istorice și sociale specifice, a favorizat și impus, chiar, păstrarea tradiției, ca semn al menținerii și perpetuării sale etnice. Totodată, conviețuirea îndelungată a populației de origine turcă, pe un teritoriu restrâns, cu neamuri diferite, a înlesnit menținerea cadrului și a condițiilor de viață proprii acestei populații.

Condițiile de relief și climă caracteristice Dobrogei au impus tipul de locuință dezvoltat pe orizontală, iar materiile prime au determinat tehnicile și soluțiile constructive.

Dacă mediul natural, tehnicile și materialele de construcție puse de acesta la îndemâna locuitorilor au fost aceleași pentru toate neamurile stabilite pe aceste meleaguri, în schimb, formele particulare de viață socială tradițională și-au pus

amprenta, reflectându-se în arhitectura țărănească, dar mai ales în organizarea și amenajarea interiorului locuinței.

Informațiile scrise referitoare la așezările turce din Dobrogea sunt sărace, fapt explicabil prin aceea că populația turcă constituia o comunitate închisă, care nu permitea imixtiunea străinilor. Cele mai multe date apar în memoriile unor călători străini ca Dousa în secolul al XVI-lea, Evliia Celebi la jumătatea veacului al XVII-lea, Schlatter în secolul al XIX-lea, C. Allard la mijlocul secolului al XIX-lea, interesați să cunoască modul de viață al acestei populații. Sunt însemnări succinte, observații făcute în fugă asupra așezărilor turcești, cu case scunde, răspândite după formele de relief, sate în care întreaga viață se desfășoară în interiorul locuințelor.

Din aceste însemnări, cât și din investigații de dată mai recentă, reiese că tipul predominant de sat este cel adunat, cu case strânse la un loc. Gospodăriile sunt dispuse fără nici o regulă de aliniere, fără a ține seama de simetria și de aspectul general al satului, fiind, de cele mai multe ori, împrejmuite cu ziduri de piatră, ciamur sau chirpici. Se ține cont doar de punctele cardinale, gospodăriile fiind orientate întotdeauna cu fața spre sud, precum și de existența sursei de apă potabilă. Ulița nu are nici o importanță în așezarea gospodăriilor, din care cauză *... satul pare o aglomerație de unități independente, despărțite prin numeroase ziduri... gospodăriile se grupează pe legături de neam; este vorba deci*

... de o colectivitate sătească, ci de una familiară puternică; în același timp, prezența gardurilor amintește viața puternică de interior, izolată, a fiecăruia..."*.

Din aceste considerente, în mod firesc rezultă o configurație particulară a satului turc dobrogean, cu aspect de mozaic, impus mai curând de criteriile familiale-sociale decât economice-sociale, fapt ce constituie deosebirea fundamentală față de criteriile de dezvoltare ale satului românesc indeobște.

Gospodăriile aveau de regulă două porți: una mică, pentru intrarea oamenilor, și alta, mai mare, pentru mijloacele de transport, o singură curte de formă neregulată. Pe lângă casă, exista întotdeauna o grădină în care se cultivau dovleci, ceapă, roșii, foarte rar se plantau în ea și pomi fructiferi.

Tehnicile de construcție sunt caracteristice zonei de câmpie, lipsite de păduri:

Casă specifică populației de origine turcă din Dobrogea, cu prispă mărginită de stâlpi

„chirpici”, „ciamur” și „paiantă”. La populația de origine turcă din Dobrogea, predominante au fost tehnicile „în chirpici”, adică pereții sunt construiți din cărămizi mari, nearse, formate din pământ amestecat cu apă și paie, uscate bine la soare, și „in ciamur” adică pereții construiți din bulgări mari de pământ, așezați în straturi.

În afară de aceste sisteme constructive, la care se folosea pământul, prezența carierelor de piatră în apropierea unor localități, permitea edificarea locuinței cu pereți de piatră. Indiferent însă de materialul din care se ridicau, pereții caselor se lipeau cu pământ amestecat cu pleavă și baligă de cal, în două straturi, după care, uneori, se văruiau.

Locuința turcă a anilor 1900 avea rareori temelie și în acest caz se făcea din piatră lată de riu. Șanțul de fundație se săpa la o adâncime de aproximativ 0,50 m. Pentru temelie nu se întrebuinta, de obicei, nici un liant.

Partea vizibilă a temeliei rămânea, în genere, netencuită, aspectul estetic fiind conferit de însăși piatra de construcție.

Deasupra pereților, înălțați cu sau fără temelie, se așeza elementul constructiv de legare a acestora, la partea superioară, anume cununa constituită din bârne de lemn încheiate la capete prin cioplituri. Deasupra cununei se așeza scheletul acoperișului format din rânduri de căpriori, sprijiniți la un capăt pe grinzele cununei și încheiați la capătul superior, câte doi, prin cuie de lemn, constituindu-se, astfel, un număr de elemente parțiale dispuse ritmic în vederea susținerii învelitorii.

În funcție de suprafața de acoperit a locuinței (mai mare sau mai mică), căpriorii se asigurau prin sprijinire cu popi scurți laterali, pe grinzi transversale sau, mai rar, cu popi înalți, centrali, pe grindă longitudinală.

Învelitoarea care se așeza pe acoperișul astfel construit putea fi din pământ amestecat cu paie, în strat gros, sau din nuiiele, paie și pământ, precum și din papură, trestie sau olane, fiecareia corespunzător.

punzându-i un alt mod de susținere (blăni, șipci, nuiele etc.). Înavelitoare se practicau deschideri pentru luminarea spațiului acoperit, iar la marginile acestuia se puteau evaza streșini de diferite lățimi în vederea protejării pereților locuinței.

În general, acoperișul era de înălțime mijlocie, în două pante. Acolo unde terenul permitea, atât populația turcă cât și cea română puteau construi tipul de locuință denumit „bordei”, prin care se înțelege săparea tuturor spațiilor de locuit sub nivelul solului.

Toate elementele constructive, descrise la locuința construită la suprafața solului, sunt asemănătoare cu cele ale bordeiului, în afara modului de realizare a pereților care, în cazul acestuia din urmă, se obțineau în felul următor: după săparea în sol, interiorul spațiilor astfel create se finisau prin sprijinirea și nivelarea fetelor verticale rezultate prin săpătură. La suprafața solului apare deci, de la caz la caz, fie numai acoperișul, fie doar partea superioară corespunzătoare pereților interiori și în care se pot practica ferestre. De asemenea, intrarea într-o astfel de locuință era marcată printr-un acoperiș deasupra pantei ce conducea la accesul în locuință.

Planul casei a reflectat întotdeauna nevoile și posibilitățile materiale ale celor ce aveau s-o locuiască. Foarte rar a existat, la 1900, locuința monocelulară. Cea mai mare frecvență a avut-o planul cu două încăperi, dintre care una o constituia odaia de locuit, având ca elemente principale soba oarbă și baia amplasată în colțul de lângă sobă, iar cealaltă încăpere o forma tinda cu horn.

În ceea ce privește sistemul de amenajare a camerelor de locuit a predominat planul cu paturile dispuse pe colț. O frecvență ceva mai mică a avut-o sistemul de amenajare cu un singur pat atașat peretelui din spate. Modul de amenajare decurgea, de fapt, din modul de locuire.

În tradiția organizării interiorului, locuința turcă din Dobrogea a menținut câteva elemente cu caracter peren și anume: acoperirea suprafeței de locuit cu țesături și lăsarea unui loc liber în

centrul încăperii; păstrarea lucrurilor de valoare într-un cufăr — lada de zestre. Mobilierul alcătuit din puține piese era plasat astfel: centrul încăperii rămânea liber pentru mâncat, rugăciune sau dormit.

Podeaua, din pământ bătut și lipit, era așternută cu rogojini peste care se puneau întotdeauna covoare. De-a lungul pereților, perne dreptunghiulare înlocuiau scaunele, după obiceiul oriental.

În unele case, bănci de lemn al căror spătar se acoperea cu o țesătură, se înșirau de-a lungul pereților încăperii sau se așezau la peretele care făcea unghi cu cel de care era alipit patul.

Există, mai demult, obiceiul să se doarmă și pe jos, pe saltele, acoperindu-se cu plăpumi. Toate muncile gospodărești se desfășurau aproape de sol, poziția caracteristică, denumită „turcește”, fiind determinată tocmai de modul de construcție și de înălțimea locuinței.

Spațiul locuibil al casei se mărea prin construirea unor încăperi sub prelungirea apelor acoperișului, la spate, construite fie odată cu casa, fie mai târziu. Încăperea rezultată în acest fel avea destinația de bucătărie și mai rar de locuință.

Focul se făcea în tindă, pe vatră și comunica cu soba oarbă din odaia de locuit. Vatra liberă se construia din piatră sau pământ, fiind puțin ridicată de la nivelul solului și închisă de doi pereți. Soba oarbă se construia din piatră și mai rar din pământ. Instalația pentru captarea fumului se construia din nuiele împletite și lipite cu lut.

Elementul fundamental al interiorului tindei — vatra — polariza o serie de obiecte în jurul său, acestea fiind legate de prepararea hranei. Principala piesă legată de vatră era aceea destinată coacerii aluatului, lucrată din lut amestecat cu pleavă și mai rar din fier. Ea se așeza direct pe vatră.

În rândurile de mai sus am încercat o succintă trecere în revistă a spațiului locuinței și organizării acestuia corespunzător mentalității de locuire a populației turce dobrogene. Aruncăm o scurtă privire și asupra anexelor gospodărești ce completeau locuința în cadrul gospodăriei. Acestea erau dispuse, de regulă,

în prelungirea casei, rezultând construcții lungi, și înguste. Construcțiile anexe se compuneau din grajduri („dam”) pentru vite, din „saia” (pentru oi), din cotețe pentru găini.

Pentru temelia diverselor anexe gospodărești se folosea piatra; pentru pereți, piatra sau chirpiciul, iar pentru tavan—nuiele. Învelitoarea acoperișului era din paie sau coceni. Acoperișul construcțiilor anexe era în două pante sau numai o pantă. Căpriorii se fixau direct pe perețele de piatră sau o grindă, în cazul în care aceasta apărea ca element constructiv. În partea superioară se incastrau și se uneau cu o prăjină lungă.

Casele vechi aveau rar prispă. Aceasta nu era altceva decât o platformă de pământ în fața casei, uneori amestecat cu piatră; era mărginită de câțiva stâlpi ce susțineau „poala” (streășina) acoperișului.

Fenomenul de citadinizare sporadică a populației turce a dus la fenomenul reeditării tipului de locuință rurală până la identitate și în cadrul urban, cadru care împrumută și adăuga uneori foișorul; cu rezerva că rămâne un element arhitectural, hibrid, merită totuși menționată prezența acestuia ca element de îmbogățire și completare a locuinței tipice pentru populația turcă din Dobrogea. *„Foișorul are și el înfățișări variate... Este uneori înălțat și adăpostește sub el intrarea pivniței, amintind foișoarele tipice balcanice și foișoarele românești din Oltenia și Muntenia. Foișorul este un mijloc de diferențiere socială, mărimea și frumusețea lui indicând bunăstarea economică a locatarilor; cele mai interesante foișoare dobrogene sunt cele turcești din Babadag” **.*

Concluzionând, putem spune că locuința specifică populației turcești, din Dobrogea era rectangulară, scundă, alungită, cu tendință spre orizontalitate, lipsită de decorații exterioare, particularități care reflectă modul de viață al acestei populații, de extindere a locuinței în cadrul aceleiași familii și de concentrare a activității și locuirii în interiorul locuinței.

Cercetările de teren cu caracter socio-etnografic întreprinse asupra unei populații minoritare din țara noastră, ne permit să constatăm faptul că, până în jurul anilor 1900, s-a păstrat nealterată o tradiție de vechi origini și că procesul de integrare a populației de origine turcă la condițiile geografice și economice, specifice Dobrogei, s-a făcut treptat, influențând modul său de viață. Fără îndoială că anii dintre cele două războaie mondiale au provocat mutații diverse pentru toate categoriile de populație, majoritară sau minoritară. Am încercat, totuși, să decelăm acei factori importanți de viață ce au generat, în continuare, elementele particularizatoare ale vestigiilor de viață tradițională a populației turce dobrogene. Orice încercare de a reanima fie și pasager, amintirea unor fapte de cultură remarcabile vine să îmbogățească patrimoniul cultural uman de pretutindeni.

NOTE

* Petrescu Paul, Stahl Paul, *Înrămurile vieții sociale asupra arhitecturii sărănești din Dobrogea*, „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, nr. 1—2, 1957, p. 29

** *Ibidem*, p. 33—34